

*Keisarit Aleksanteri I ja Napoleon tapasivat Tilsitissa
Itä-Preussissa 1807. Bridgeman Art Library/Suomen
Kuvapalvelu.*

MIKA KERÄNEN

”Ja niin on taas yksi kansakunta pyyhkäisty maan pinnalta”

Suomen sota ja Haminan rauha seurauksineen kreivi Joseph de Maistren kirjeenvaihdossa 1807–12

Savoijilainen kreivi Joseph de Maistre toimi suurlähettiläänä Pietarissa 1802–17. De Maistre kävi omaistensa ja ystäviensä kanssa säännöllistä kirjeenvaihtoa, jossa hän 1806–14 sivuaa myös Suomen asioita. Diplomaatti tarkasteli Suomen ja Venäjän suhdetta omasta ja yleisemmästä näkökulmasta.

■ Suomen autonominen suuriruhtinaskunta Venäjän keisarikunnan suojeluksessa syntyi 1800-luvun alkupuolen yleiseurooppalaisten mullistusten sivutuotteena. Ranskan vallankumouksesta alkunsa saanut kuohunta laajeni kansainvälispoliittisiin mittoihin viimeistään siinä vaiheessa, kun kenraali Napoléon Bonaparte, ensin sotilasdiktaattorina ja ”ensimmäisenä konsulina”, sitten omatekoisena keisarina, ryhtyi järjestelmään maanosamme karttaa mieleisekseen. Lopulta kuohunta ulottui myös kauas Pohjolaan. Tämä kaikki on tunnettua.

Miltä tämä prosessi, siltä osin kuin se koski Suomea, mahtoi vaikuttaa sellaisen

ulkopuolisen tarkkailijan silmissä, joka seurasi tapahtumia fyysisessä mielessä läheltä mutta jolla ei ollut mitään kiinnekohtia Suomeen ja joka lisäksi oli ainakin juridisessa mielessä puolueeton myös Suomen omistuksesta käytyyn sotaan nähden?

Kreivi *Joseph de Maistre* (1753–1821) oli savoijilainen aatelismies ja konservatiivinen yhteiskuntafilosofi. Vuosina 1802–17 hän palveli hallitsijaansa Sardinia-Piemonten kuningasta suurlähettiläänä Pietarissa ja oli täten eräässä mielessä aitiopaikalla myös tässä käsiteltävien tapahtumien aikana. De Maistre joutui kirjoittamaan paljon kirjeitä jo virkansakin puolesta, mutta lisäksi hän piti yllä säännöllistä kirjeenvaihtoa omaistensa ja ystäviensä kanssa. Tämä kirjeenvaihto on suureksi osaksi julkaistu. Tässä esityksessä nojaan pääasiassa de Maistren koottujen teosten osiin X–XII, joissa on hänen kirjeenvaihtonsa vuosilta 1806–14.

Käyn läpi de Maistren kirjeitä vuosilta 1807–12. Minusta on luontevaa aloittaa tarkastelu vuodesta, jolloin kaksi keisaria solmivat Tilisitissä liiton ja jonka seurauksena myös Suomi vaihtoi omistajaa, ja päättää se vuoteen jolloin tuo liitto rikkoutui. Tilisitistähän on suomalaisten kollektiivisessa muistissa tullut eräänlainen suurvaltapoliittikan tunnottomuuden symboli. On perusteltuja syitä olettaa, että noiden tapahtumien aikainen de Maistre näki asiat pitkälti samassa valossa.

Metodini on yksinkertainen: etsin näistä kirjeistä kaikkea mikä vähänkin sivuaa Suomen muuttunutta asemaa. Tämän päivän näkökulmasta tiedämme noiden tapahtumien johtaneen Suomen valtion ja suomalaisen kansakunnan syntyyn tai ainakin mah-

dollistaneen sen pidemmällä aikavälillä. Mutta miten aikalaiset näkivät asian? Kirjeisiin de Maistre nojaa usein Pietarin diplomaattikunnassa ja seurapiireissä liikkuneisiin huhuihin, joten artikkelissani esiin nousevat seikat ovat jossain määrin yleistettävissäkin. De Maistren kommentit ja näkökannat ovat tietysti vain hänen omiaan. Ellei toisin mainita, kirjeiden päiväykset ovat juliaanisen kalenterin mukaisia gregoriaanisen kalenterin mukaisen päivämäärän ollessa suluissa. Kaikki käännökset ranskankielestä ovat minun.

Maanpakolainen ja diplomaatti

Ensiksi on syytä luoda pikainen silmäys de Maistren henkilöön, tarkemmin sanoen niihin de Maistren ominaispiirteisiin, joilla voi olettaa olevan vaikutusta hänen tulkintoihinsa. De Maistre oli yhtä paljon maanpakolainen kuin diplomaatti, sillä hän oli joutunut jättämään kotiseutunsa Savoijin valankumouksellisen Ranskan miehitettyä sen vuonna 1792. Hän oli jo tästäkin syystä jyrkän linjan vastavallankumouksellinen, joka vihasi Napoleonin ja tämän luomaa uutta järjestystä. De Maistren pääasiallinen tehtävä Venäjällä oli etsiä tukea Sardinia-Piemontelle, jonka kansainvälispoliittinen asema oli äärimmäisen tukala.

De Maistre kunnioitti vilpittömästi keisari Aleksanteria ihmisenä vaikka suhtautuikin vähintään ambivalentisti tämän hallitsemaan jättiläisvaltakuntaan ja sen kansaan.¹ Sekin on syytä mainita jo tässä vaiheessa, että de Maistren Rodolphe-poika taisteli Venäjän armeijan upseerina Suomessa, joten teoriassa puolueettomasta² diplomaatin roolistaan huolimatta de Maistrella oli ainakin yksi syy toivoa menestystä Venäjän aseille.

Toisaalta de Maistren maailmankuva oli konservatiivis-uskonnollinen ja moraalilla oli siinä suuri merkitys myös mitä kansainvälisiin suhteisiin tulee. Tämä yhdessä sen tosiasian kanssa, että hänen oma isänmaansa, pieni Sardinia-Piemonten kuningaskunta, oli joutunut moneen kertaan suurvaltojen tallomaksi, antaa de Maistren tulkinnoille oman sävynsä. Yleisesti ottaen hänen myötätuntonsa oli vahvasti Ruotsin puolel-

la, joka Tilsitin jälkeisessä tilanteessa oli Englannin ohella viimeinen Napoleonin uhmaava valta Euroopassa.

Suurvallat taistelevat ja jakavat Eurooppaa

Se kehitys, jonka voi jälkikäteen nähdä johtaneen Suomen omistajanvaihdokseen alkoi Tilsitin sopimuksesta 25.6.1807 – vaikka tuolla pienellä, keskelle Niemen-jokea ankkuroidulla lautalla ei tietävästi vaihdettu sanaakaan Suomesta. Tilsitin kohtaaminen puolestaan oli seurausta keisari Aleksanterin armeijan Napoleonille kärsimistä raskaista tappioista Itä-Preussissa aikaisemmin saman vuoden kevättalvella ja kesällä.

Joseph de Maistrea Venäjän armeijan keuhko menestys järkytti, ei vähiten siksi että hänen oma Rodolphe-poikansa osallistui näihin Venäjän kannalta katastrofaalisiin operaatioihin. Lopullisesti Aleksanterin pakotti rauhaan tappio Friedlandin taistelussa 14.6. De Maistre kommentoi tätä taistelua Wienissä toimivalle kollegalleen ja maanmiehelleen chevalier Ganières'ille 30.6. päivätyssä kirjeessään. Siinä de Maistre esiintyy viileän rauhallisena ja varoittelee uskomasta ranskalaisten liioittelevia kuvauksia voittonsa perusteellisuudesta. Niin ikään hän puolustaa Venäjän sotilaskunniain ja vakuuttaa tsaarin sotilaiden taistelleen urheasti suurta ylivoimaa vastaan. De Maistre myös ilmaisee ylpeytensä Rodolphin osuudesta.³ Hieman myöhemmin sisarelleen madame de Saint-Réalille kirjoittamassaan intiimimmässä ja todennäköisesti rehellisimmässä kirjeessään de Maistre myöntää olleensa paniikissa ensimmäisten tappiouutisten saa-

1. Bastien Miquel (2000), *Joseph de Maistre. Un philosophe à la cour du tsar*, Paris 2000. Passim.

2. De Maistren isänmaa Sardinia-Piemonte oli Ranskan vihollinen ja periaatteessa kaikkien niiden valtojen liittolainen, jotka taistelivat Ranskaa vastaan. Viimeksi mainitussa suhteessa tilanne kuitenkin vaihteli de Maistren diplomaattikomennuksen vuosina hämmäntävän nopeasti vanhojen liittokuntien purkautuessa tämän tästä ja uusien syntyessä niiden tilalle. Kaiken kaikkiaan de Maistren asema diplomaattina oli kansainvälien tilanteen sekavuudesta johtuen varsin epä-määräinen. Miquel, passim.

3. Joseph de Maistre (1885), *Oeuvres complètes. Tome dixième, correspondance II, 1806–1807*, Vitte et Perussel, Lyon, 416–417.

vuttua ja olleensa varma myös poikansa kaatumisesta.⁴

Friedlandin tappion seurauksena Aleksanteri taipui Napoleonin kanssa rauhaan, joka solmittiin siis Tilsitissä 25.6. De Maistre sai siitä tiedon 6. (18.) heinäkuuta. Ensimmäiseksi de Maistre tietysti pani merkille sen, että hänen isänmaansa Sardinia oli jätetty Tilsitissä oman onnensa nojaan.⁵ Muutenkaan sopimus ei ollut hänen kannaltaan hyvä uutinen, sillä hän oli pannut kaiken toivonsa Aleksanteriin, josta nyt näytti tulevan Napoleonin liittolainen. Tämä oli de Maistren kannalta tuhoisaa ainakin kolmessa mielessä. Ensiksikin vastavallankumoukselta näytti menevän sen vahvin tuki; myöskään de Maistren isänmaalle Sardinia-Piemontelle ei jäänyt muuta tukijaa kuin Englanti, jolle sillekin tämän pienen Alppikuningaskunnan kohtalo oli kolmannen luokan kysymys;⁶ lopulta katastrofi oli de Maistrelle myös henkilökohtainen, sillä hänen maanpakolaisuutensa näytti jatkuvan kauas tulevaisuuteen: ”Friedlandin jälkeen minulla ei ole enää mitään, ei isänmaata, ei omaisuutta, ei edes hallitsijaa [– –], kaikki on mennyttä.”⁷

Näin de Maistre masentuneimmillaan. Viileämmässä mielentilassa hän toki kaikesta huolimatta ymmärsi rauhan solmimisen välttämättömyyden ja selvästikin arvasi, ettei siitä tulisi pitkää.⁸ Olen nähnyt hyväksi kertoa näinkin paljon de Maistren mielentilasta, koska sillä on väistämättä vaikutusta hänen yleisiin tulkintoihinsa.

De Maistren ensimmäiset huomiot Tilsitistä ja keisareiden välisestä uudesta ”ystävyydestä” ovat kauttaaltaan yleisluontoisia. Ruotsia, Suomesta puhumattakaan, ei näissä pohdinnoissa edes mainita. Tätä ei luonnollisestikaan ole syytä pitää mitenkään yllättävänä. Ruotsi ilmestyy de Maistren pohdintoihin vasta elokuussa ystäväelleen ja maanmiehelleen chevalier de Rossille lähetyksissä kirjeissä, joista eräässä hän arvelee Ruotsin vielä joutuvan Tilsitin seurauksena ahtaalle.⁹

Ruotsia enemmän de Maistrea tietenkin kiinnostaa hänen oman isänmaansa asema; nykysuomalaisilla on taipumus kuvitella, että Tilsitissä oli kyse vain Itä-Euroopan ja-

kamisesta etupiireihin tulevan Molotov–Ribbentrop-sopimuksen tapaan, kun tosiasiasa siellä oli käsittelyn kohteena koko Euroopan valtapoliittinen arkkitehtuuri. De Maistre uskoo rauhansopimuksessa olevan virallisten yhdeksän artiklan lisäksi ”salaisia artikloita” (*articles secrets*) ja niiden (todellinen tai kuviteltu) olemassaolo herättää hänessä ilmeistä levottomuutta.¹⁰ De Maistren ahdistuneessa tietoisuudessa siitä, että toiset päättävät hänen isänmaansa kohtalosta, vieläpä salaa, on suomalaiselle jotakin hyvin tuttua.

Suomen sodan aattona

Lähenevä Venäjän sota Ruotsia vastaan ilmestyy de Maistren kirjeenvaihtoon melko varhain, jo alkusyksystä 1807, mutta huomiot ovat tässä vaiheessa vielä hyvin niukkoja. Tämä selittyy osittain sillä, ettei asia ollut Pietarin diplomaattipiireissä kovin näkyvästi esillä, osittain sillä, ettei se vielä tässä vaiheessa erityisemmin kiinnostanut de Maistrea itseään.

Tammikuun 4.(16.) päivätyssä kirjeessään de Rossille de Maistre mainitsee epifaniajuhlan (so. ”ortodoksinen joulun”, meillä loppiainen) sotilasparaatiin valmistautuvien joukkojen kokoontumisen Pietariin. Hän on täysin selvillä siitä, että tämä joukkojenkeskitys on osa sotavalmisteluja. Lähestyvälle sodalle Kustaa IV Adolffia, ”herrasmieskuningasta” (*Roi gentilhomme*) vastaan ei de Maistren mukaan ole hyväksyttävää syytä ja se tulee todennäköisesti päättymään Venäjän kannalta huonosti.¹¹

4. Maistre (1885a) 423–424. Ks. myös de Maistren päiväkirja: Joseph de Maistre (1923), *Les Carnets du Comte Joseph de Maistre, Livre journal 1790–1817*, Librairie catholique Emmanuel Vitte, Lyon/Paris, 181.

5. Maistre (1923) 182.

6. Miquel 38.

7. ”La journée de Friedland ne m’a plus rien laissé. Patrie, biens, famille, Souverain même [– –], tout est perdu.” Maistre (1885a) 443.

8. Maistre (1885a) 419.

9. Maistre (1885 a) 452.

10. Maistre (1885 a) 455, 457.

11. Joseph de Maistre (1885), *Oeuvres complètes. Tome onzième, correspondance III, 1808–1810*, Vitte et Perussel, Lyon, 4–5.

Ensimmäinen perusteellisempi tiedonanto aiheesta on tammikuun 20. päivältä (1. helmikuuta) 1808 eli ajankohtana, jona sodan puhkeamiseen oli vain reilut pari viikkoa:

Sota Ruotsia vastaan on jokseenkin päätetty asia. Joukot ovat jo marssilla kohti Suomea. Tätä operaatiota kutsutaan ”miehitykseksi”, millä sanalla täällä kaikkivaltiaat ranskalaiset yrittävät johtaa harhaan keisaria, joka on valtakuntansa kunniallinen mies. Eikö mistään löydy sitä neuvonantajaa, jolla olisi rohkeutta osoittaa tälle hyvälle ruhtinaalle tuon sodan kertakaikkinen moraalittomuus?¹²

Moiseen päätökseen on useita syitä. Ensimmäinen de Maistre ihaili ja kunnioitti kuningas Kustaa IV Adolfin ja näki tämän tunnollisesti täyttäneen kaikki velvoitteensa edellisessä Napoleonin vastaisessa liittokunnassa; lisäksi Kustaa Adolf oli myös Aleksanterin sukulainen avioliiton kautta, ja de Maistren arvomaailmassa nimellinenkin sukulaisuus lisää sodan moraalittomuutta entisestään. Näitä painavampi syy de Maistren kiukulle on ehkä kuitenkin se tosiasia, että hän näki Aleksanterin joutuneen vallankumouksellisen Ranskan ajaman raa’an voimapolitiikan tahdottomaksi käsikassaraksi. Tuo samainen politiikka oli etelämpänä Euroopassa tuhonnut monia valtakuntia ja laillisia dynastioita; nyt näytti olevan Ruotsin vuoro.

Samaisessa kirjeessä de Maistre ilmaisee olevansa yllättävän hyvin selvillä Venäjän suunnitelmista: Suomi tullaan miehittämään nopeasti ja kenraali Buxhoevden tulee antamaan kansalle julistuksen, jossa ilmoitetaan, ettei ole kyse sodasta vaan tilapäisestä toimenpiteestä.¹³ De Maistre tarkoittaa selvästi sitä julistusta, joka tultiin päiväämään vasta pari viikkoa hänen oman kirjeensä päiväyksen jälkeen.¹⁴ Venäläiset eivät näytä vaivautuneen salailemaan aikeitaan.

Mutta oliko sota helmikuun alussa todella jo ”jokseenkin päätetty asia”? Pikemmin näyttää siltä, että Aleksanteri elätti viimeiseen saakka toivoa rauhanomaisen ratkaisun mahdollisuudesta.¹⁵ Luultavasti viimehetken välitysyrietykset eivät olleet tulleet

Kreivi Joseph de Maistre (1753–1821).

de Maistren tietoon tai, mikä on todennäköisempää, hän oli kyllin realistinen ymmärtääkseen niiden hyödyttömyyden.

Toisaalta de Maistre väittää ”varmana tietona” (*chose certaine*) kuulleensa Ruotsin jo ”evakuoineen” Suomen. Lisäksi kuningas Kustaa IV Adolf olisi kirjoittanut keisarille kirjeen, jossa hän selväsanaisesti ilmoittaa, ettei aio puolustaa Suomea mitenkään ja

12. ”La guerre contre la Suède est à peu près décidée. Déjà les troupes filent vers la Finlande, et c’est cela qu’on appelle *une occupation*. C’est par ce mot [–] que les Français, qui sont ici tout-puissants, font illusion à l’Empereur, qui est le plus honnête homme de son empire. Comment ne se trouve-t-il pas un digne conseiller qui ait le courage de démontrer à un si bon Prince l’horrible iniquité et l’infamie d’une telle guerre?” Maistre (1885b) 29. – Tekstistä saa sen kuvan, että de Maistre piti *occupation*-sanan käyttöä tässä yhteydessä tahallisenä kyynisenä harhaanjohtamisena. Kansainvälisessä oikeudessa kuitenkin tunnettiin termi *occupatio bellica* eli ”sotainen valtaus”. Venäjän operaatio Suomessa oli ainakin alkuvaiheissaan juuri sellainen aivan avoimesti ja julkilausutusti. Tekijän huom.

13. Maistre (1885b) 30–31.

14. Jussi T. Lappalainen – Lars Ericson Wolke – Ali Pylkkänen (2008), *Suomen sodan historia 1808–1809*, Hämeenlinna, 73.

15. Martin Härdstedt (2007), *Suomen sota 1808–1809*, Juva, 28.

ettei keisari tule löytämään Suomesta ainoatakaan sotilasta (*“Vous ne trouverez pas un soldat en Finlande”*).¹⁶ Ellei koko kirje sisältöineen ole puhdasta huhua, siinä esitetään kylmäverinen valhe. On tietysti totta, että Ruotsin puolustuksen painopiste oli Tanska-Norjan vastaisella rajalla, jossa ranskalais-tanskalainen armeija muodosti vakavan uhkan erityisesti Skoonen suunnalla,¹⁷ mutta ei Suomi sentään mikään sotilaallinen tyhjiö ollut. De Maistre näyttää kuitenkin uskovan sekä kirjeen olemassaoloon että siinä esitettyyn väitteeseen.

De Maistren myötätunto lähestyvässä selkkauksessa on siis miltei varauksetta Ruotsin ja kuningas Kustaa IV Adolfin puolella. Tähän on useita syitä. Ensiksikin ovat nuo hänen yleiset ideologiset preferenssinä, joihin olen jo viitannut. De Maistre on tietysti täysin selvillä ranskalaisten, erityisesti Napoleonin lähimpiin miehiin kuuluvan uuden suurlähettilään Caulaincourtin sekä tämän edeltäjän kenraali Savaryn roolista Aleksanterin pahoina henkinä ja siten miehinä sodan taustalla.¹⁸ Jo tämä seikka yksin riittäisi selittämään ranskalaisia inhovan de Maistren ruotsalaismyönteisen asenteen. Mutta huomattava merkitys on myös sillä, että de Maistren tärkeä tietolähde on ollut hänen kollegansa ja ystävänsä Ruotsin suurlähettiläs vapaaherra Curt Stedingk. Tämä oli toiminut Pietarissa jo pitkään ja oli itse asiassa de Maistren diplomaattikollegoista se, johon tällä oli läheisimmät henkilökohtaiset suhteet; miehet olivat paitsi ystäviä myös vapaamuurariveljiä.¹⁹

Stedingkiltä de Maistre on saanut käsiinsä myös ensikäden tietoja siitä hyökkäystä edeltävinä kuukausina käydystä kulissientakaisesta hermosodasta, jossa Stedingkillä itsellään luonnollisesti oli keskeinen rooli. Martin Hårdstedtin tuoreen *Suomen sota*-teoksen mukaan Stedingk oli tammikuussa ollut jo varma sodan tulosta ja myös aktiivisesti (ja enimmäkseen turhaan) pyrkinyt varoittamaan toimeksiantajiaan siitä.²⁰ De Maistren kirjeistä välittyy ainakin nyanssien osalta hieman toisenlainen kuva. Kirjeessään de Rossille 30.1. (11.2.) de Maistre kertoo Stedingkin julistavan kaikissa tiedon-

annoissaan lujaa luottamustaan keisarin rauhantahtoon vaikka sisimmässään ei ole asiasta niinkään varma.²¹

Samassa kirjeessä de Maistren omakin hämmennys tulee hyvin ilmi. Hän kertoo Ruotsista (kaiken todennäköisyyden mukaan Suomesta) juuri saapuneiden matkailijoiden havainnoista, joiden mukaan maassa ei näy merkkiäkään sotaan valmistautumisesta. Pietarissakin näyttäisi olevan vallalla jonkinlainen tyyntä myrskyn edellä-tunnelma. De Maistre pohdiskelee, olisiko kulissien takana sittenkin syntymässä jokin salainen sopimus. Joka tapauksessa näyttää siltä, että Ruotsi ei todellakaan aio puolustautua mitenkään.²²

Sota

Ottaen huomioon, että kautta koko tämän artikkelin kattaman ajanjakson Turkki ja Balkan olivat Venäjälle huomattavasti tärkeämpiä ilmansuuntia kuin Pohjola, käsiini saama de Maistren kirjeenvaihto on yllättävänkin runsassanainen Suomen sodasta ja sen kulusta. Vuoden 1808 aikana de Maistre seuraa Euroopan suurpolitiikkaa tavattoman intensiivisesti ja kommentoi uutterasti mm. Napoleonin vaikeuksia Espanjassa, Erfurtin kokousta ja Venäjän liikehtimistä etelässä, Bessarabiassa ja Tonavan suunnalla, ja Suomen tapahtumat lomittuvat hänellä yleiseurooppalaisiin kehyksiin.

Ensimmäisissä sodan alkamisen jälkeen kirjoitetuissa kirjeissä de Maistre korostaa venäläisten etenemisen nopeutta ja helppoutta. Hän valottaa myös osin sääolosuhteista, osin venäläisten hutiloinnista johtunutta sodanjulistuksen viivästymistä, samoin Venäjän Tukholman lähettilään Alopeuksen pidättämiseen johtaneita olosuhteita,²³ mutta nämä seikat tunnetaan jo muista lähteistä, joten ei niistä sen enempää. Melko pian tiedonantojen sävy muuttuu. De Maistre toteaa ruotsalaisten ja ”jopa suomalaisten” (*même les Finlandais*) vastarinnan kovene- misen sekä poikkeuksellisen kylmän talven venäläisille sotilaille tuomat kärsimykset.²⁴ Toisaalla de Maistre ilmaisee käsityksensä, ettei sota ole ainoastaan moraaliton vaan ”joka suhteessa kirottu” (*maudite sous tous les rapports*) ja että itsekkin tämän tietäen

venäläiset käyvät sitä vastentahtoisesti.²⁵ Silti on selvää, että Suomi on nyt vaihtamassa omistajaa – *pysyvästi*.

Sodan jonkin aikaa kestänyttä julkaistiin se Buxhoevdenin Haminassa 6.(18.)2. allekirjoittama tiedonanto, jonka olemassaolosta de Maistre oli saanut vihiä jo ennen sodan alkamista. Hänen tuota tiedonantoa koskevassa kommentissaan on yllättävä yksityiskohta: de Maistre nimittäin väittää Buxhoevdenin ilmoittaneen Venäjän liittäneen nyt Suomen itseensä ”ikuisiksi ajoiksi” (*pour toujours*).²⁶ Tosiasiassa Buxhoevdenin julistuksessa nimenomaan käytettiin miehityksestä ilmaisua ”toistaiseksi”.²⁷ Kyseinen de Maistren kirje de Rossille on päivätty 6.(18.)3., ja tiedämme, että venäläiset julkisivat päätöksensä Suomen pysyvää liittämistä keisarikuntaan vasta maaliskuun lopulla.²⁸ Näyttää siltä, että de Maistre on kuullut tästäkin päätöksestä hyvissä ajoin etukäteen ja jotenkin sekoittanut tämän tiedon Buxhoevdenin julistuksesta kuulemiinsa uutisiin.

Muilta osin de Maistren tiedot Buxhoevdenin julistuksen sisällöstä vaikuttavat tarkoilta. Hän mainitsee muiden muassa Suomen perinteisten privilegioiden säilyttämisen koskemattomina sekä valtiosäätyjen (*États-Généraux*) koolle kutsumisen Turkuun.²⁹ Kuten tiedämme, valtiopäivät lykkyivät vuodella eikä niitä loppujen lopuksi pidetty Turussakaan. Tässä samassa kirjeessä de Maistre kertoo lyhyesti Suomen asioista tänä siirtymäkautena Buxhoevdenin ohella vastaamaan määräytyistä miehistä. Luonnehdinta suomalaissyntyisestä, venäläisten kuormastossa Turkuun saapuneesta Göran Magnus Sprengtportenista on mielenkiintoinen: tämä on ”petturi” (*traître*), jonka apuun turvautuminen tulee vielä osoittautumaan Venäjän kannalta ”virheelliseksi ja vaaralliseksi toimenpiteeksi” (*mesure également fausse et dangereuse*).³⁰

Mitä varsinaisiin Porvoon valtiopäiviin noin vuotta myöhemmin tulee, de Maistre ei mainitse niitä nimeltä, mutta kertoo keisarin matkasta Suomeen ottamaan vastaan maan säätyjen esittäytymisen. De Maistrelle tässä matkassa ei ole kyse mistään sen kummemmasta kuin hallitsijan ja hänen

uusien alamaistensa kohtaamisesta. Hän näkyy olevan epämääräisesti selvillä keisarin pyrkimyksestä toisaalta rauhoitella suomalaisia ja toisaalta tehdä näille selväksi, että yhteys vallankumouksen kourissa olevaan entiseen emämaahan on nyt lopullisesti katkaistu.³¹ Mutta ”Suomen korottamisesta kansakuntien joukkoon”, saati uuden autonomisen valtion synnystä de Maistre ei tiedä mitään – tai jos tietääkin, ei pidä asioita mainitsemisen väärteinä.³²

Mahtavan Viaporin nopea antautuminen hämmästyttää de Maistrea kuten useimpia aikalaisia. Hän pohdiskelee toukokuussa päivätyssä kirjeessään de Rossille linnoituksen komentajan Cronstedtin mielenterveyttä eräänä perusteenaan se, että tämä oli pitänyt linnoituksessaan ”lukuisia suomalaisia miehiä ja jopa naisia” (*beaucoup de Finnois [sic.] et même beaucoup de Finnoises [sic.]*); tämä oli de Maistren mielestä ”paha virhe” (*une grande faute*).³³ Kuinka tämä tulisi tulkita? Tiedetään, että Cronstedtin tuntema huoli näiden monilukuisten siviilipakolaisten hyvinvoinnista oli yksi syy hänen taisteluhaluttomuuteensa. De Maistre kuitenkin tuskin tarkoittaa tätä. Näiden

16. Maistre (1885b) 35.

17. Härdstedt 41–42.

18. Härdstedt 27–28.

19. Miquel 75–77.

20. Härdstedt 28, 43.

21. Maistre (1885b) 56.

22. Maistre (1885b) 56–57.

23. Maistre (1885b) 61, 89–90.

24. Maistre (1885b) 81–82.

25. Maistre (1885b) 118.

26. Maistre (1885b) 82.

27. Lappalainen – Wolke – Pylkkänen 73.

28. Lappalainen – Wolke – Pylkkänen 75.

29. Maistre (1885b) 82.

30. Maistre (1885b) 82.

31. Maistre (1885b) 218–219.

32. Todennäköiseltä näyttää, että de Maistre ei yksinkertaisesti tiedä. Tämän tulkinnan puolesta puhuu eräs Savoijin departementin arkistossa (*Archives départementales de la Savoie*) Chambéryssa säilytettävä julkaisematon dokumentti. Joskus vuoden 1810 tienoilla (valitettavasti tarkka päiväys puuttuu) de Maistre laati vertailevan tilastollisen taulukon Venäjän kuvernementeista; tässä dokumentissa Suomi on kuvernementti eli hallintoalue muiden joukossa, ei suinkaan mikään erivapauksin varustettu autonominen valtio. Ks. Joseph de Maistre: ”*Tables comparatives des gouvernements de l’empire de Russie*”, 2 J 10, Les archives Maistre, Archives départementales de la Savoie, Chambéry.

33. Maistre (1885b) 116.

mainintojen sävy näyttäisi viittaavan siihen suuntaan, että hän piti suomalaisia separatismiin taipuvaisina ja siten puolustuksen kannalta epäluotettavina.

Viaporin kukistumisesta huolimatta venäläisten asiat eivät ole keväällä 1808 hyvin. Armeija on vaikeuksissa niin Balkanilla kuin Suomessakin. (Näiden suuntien lisäksi Venäjä soti vielä Persiaakin vastaan Kaukasuksella, ja tästä sotaretkestä de Maistre sai tietoja siellä taistelleelta veljeltään Xavierilta.³⁴) Savossa on alkanut ruotsalaisten menestyksekkäs vastahyökkäys, jota torjumaan saapuu kenraali Barclay de Tollyn komentama voimaryhmä. Tämän osaston suorittamaa 1200 virstan pikamarssia Valko-Venäjäältä Suomeen de Maistre pitää merkkinä siitä, että keisarikunta käy sotaa voimiensa ääri rajoilla, seikka johon Napoleon de Maistren mukaan juuri on pyrkinyt.³⁵

Viimeistään kesällä 1808 tämän sodan epäinhimillisuus ja moraalittomuus ovat de Maistrelle ilmeisiä. Venäläisten monenlaiset vastoinkäymiset, inhimilliset ja aineelliset tappiot sekä Suomen köyhyydestä johtuvat huoltovaikeudet toistuvat useissa kirjeissä.³⁶ Symbolimerkitykseltään huomattava menetyks oli nuoren kenraaliluutnantti, ruhtinas Dolgorokin kaatuminen Koljonvirralla syksyllä 1808. Tapahtuman Venäjällä aiheuttaman järkytyksen de Maistre mainitsee useammassakin kirjeessä ja tavalla, josta voi päätellä, ettei se jättänyt häntä itseäänkään kylmäksi.³⁷ De Maistrella oli kuitenkin henkilökohtaisempiakin kosketuksia sotaan.

Yllä mainittu Barclay de Tollyn osasto saapui siis Savoona. Osaston mukana saapui tai ainakin pian sen saapumisen jälkeen liitettiin siihen myös de Maistren oma poika, hädin tuskin täysi-ikäinen kornetti Rodolphe de Maistre. Poika toimi Barclayn divisioonan esikuntapäällikön markiisi Pauluccin apulaisena. Nämä tiedot selviävät de Maistren päiväkirjasta.³⁸ Merkinnät ovat niukkoja ja pidättyväisiä. Sen sijaan de Maistren kirjeenvaihto on tässä suhteessa paljastavampi.

Rodolphe de Maistre oli 19. toukokuuta (ei käy ilmi, kumpi ajanlasku on kyseessä) kirjoittanut isälleen Mikkelissä päivätyn kirjeen. Pojan kirjettä ei tietääkseni ole julkais-

tu, mutta isän vastaus siihen on julkaistu. Tässä 29. toukokuuta (käytetty kalenteri on tässäkin arvoitus) päivätyssä kirjeessä on mielestäni sen verran paljon mielenkiintoista, että sitä kannattaa tarkastella lähemmin.

De Maistre toteaa pojalleen tämän käyvän sotaa ”tavattoman vaikeissa oloissa” (*dans un pays extrêmement difficile*) ja kehottaa tätä ottamaan tilanteesta täyden hyödyn perehtymällä kartoitukseen, geografiaan ja topografiaan, sillä näissä taidossa on koko sotataito ja niiden hallitseminen ”tekee kenraaleita” (*fait les généraux*).³⁹ Vaikeus näyttäisi siis koskevan lähinnä Suomen maasto-olosuhteita eikä de Maistre ilmeisesti pidä tätä sotaa erityisen vaarallisena, semminkin kun Rodolphe toimi suhteellisen turvallisissa esikuntatehtävissä.

Vajaata vuotta aiemmin käytyjen Ranskan ja Venäjän välisten Itä-Preussin suurtaisteluiden aikaanahan de Maistre oli ollut suunniltan huolesta rintamalla olevan poikansa puolesta. Nyt isä ilmaisee ilonsa pojan pelottomuudesta, mutta arvelee sitten – ilmeisen leikillisesti – olevan sentään ”hieman liian uhkarohkeata uida Suomessa ennen kuin puissa on lehdet” (*j'ai peur qu'il n'y ait de la témérité stérile à nager en Finlande avant la naissance des feuilles*).⁴⁰ Kätkekö isä tässä huolensa karskiin leikinlaskuun vai oliko hän esimerkiksi sensuurin takia tietämätön venäläisten kärsimistä tappioista?

Mahdollisesti on kyse hieman molemmista, sillä muutamaa viikkoa myöhemmin, 8. (20.) kesäkuuta herttua de Blacasille kirjoittamassaan kirjeessä de Maistre kertoo, ettei ole kuullut pojastaan mitään sitten tämän lähettämän yllä mainitun kirjeen. Samaan hengenvetoon hän hieman ihmettelevään sävyyn toteaa koko Suomen sotaretken yllä lepäävän ”absoluuttisen hiljaisuuden” (*silence absolu*) ja pohtii, mitä tämä mahtaa merkitä. Kovinkaan syvälle rivien väleihin ei ole tarvis mennä havaitakseen kirjeessä levottomuutta ja huolta.⁴¹ Yhtä kaikki, Suomen armeijan menestyksekkäs vastahyökkäys oli kulminoitumassa juuri niihin aikoihin kun Rodolphe oli päivännyt kirjeensä. Myös venäläisille kalliiksi käyvä talonpoikainen sissisota oli alkanut erityisesti Savos-

sa ja Karjalassa. Näihin sotatapahtumiin liittyvissä Joroisten ja Kuopion taisteluissa kunnostautui myös Rodolphe,⁴² kenraali Barclay de Tolly jopa suositti kornetti de Maistrelle korkeata venäläistä kunniamerkkiä.⁴³ Mutta nämä asiat selvisivät de Maistrelle vasta myöhemmin.

Vastauskirjeessä Rodolphelle, venäläiselle upseerille, de Maistren omakin näkökulma on eräässä mielessä venäläinen. Yleisellä tasolla hän kuitenkin suhtautui Venäjän hyökkäykseen varsin kriittisesti ja siksi myös Rodolphen osuus tässä anastusretkessä herätti isässä hieman ristiriitaisia tunteita. De Maistre ei kuitenkaan todennäköisesti puhunut niistä suoraan pojalleen ennen kuin paljon myöhemmin. Napoleonin hyökkäystä Venäjälle kesällä 1812 Rodolphe oli jälleen rintamalla ja tällä kertaa ilman epäilystä todellisessa kuolemanvaarassa. Heinäkuun 5. (17.) 1812 päivätyssä kirjeessään pojalleen de Maistre palaa ohimennen Suomen sodan päivien tuntemuksiinsa:

Näinä aikoina ei ole helppoa olla isä! Silti neuvon teitä, rakas ystävä, palaamaan kilpenne kanssa tai kilpenne päällä! Jumala minua estäköön kehottamasta teitä peluruuteen! Minun sydäntäni ei tällä kertaa paina samalla tavoin kuin silloin, kun tiesin teidän ampuvan ruotsalaisia: tänään te käytte oikeudenmukaista sotaa, miltei pyhää sotaa. Te taistelette kaiken sen puolesta mikä on pyhintä ihmisten maailmassa, sanoisin teidän jopa taistelevan kokosivistyneen yhteiskunnan puolesta.⁴⁴

Venäläisten ”Suuri isänmaallinen sota” Napoleonin vastaan tuli olemaan myös de Maistrelle pyhä sota, joskin hieman toisista syistä. Venäjän hyökkäys Ruotsin kimppuun reilut neljä vuotta aikaisemmin oli kaikkea muuta. Tämä hyökkäys ja sitä seurannut Ruotsin valtakunnan silpominen oli de Maistrelle osa vallankumousten aikakauden yleistä moraalittomuutta. Ruotsin hajoaminen sai lainvoiman Haminan rauhassa, mutta de Maistren silmissä rikos pysyi rikoksena.

Suomen anastus rinnastuu Puolan jakoihin, jotka selvästikin edustivat de Maistrelle

aikakauden kansainvälispoliittisen moraalin pohjanoteerausta. Puolan jakoihin osallistuneista ”korkeista osapuolista” (*hautes parties*) vain Venäjä oli vielä *toistaiseksi* jaloillaan, sen paremmin Preussin kuin Itävallankaan ei ollut käynyt hyvin.⁴⁵ Tässä ilmenee de Maistren filosofialle luonteenomainen providentialismi, jonka mukaan rikoksista – myös valtioiden ja muiden ylipersonaalisten toimijoiden tekemistä – rankaistaan *aina*, joskus vasta tuonpuoleisessa mutta usein myös jo tässä ajassa. Suomen valloituksenkin de Maistre uskoo osoittautuvan Venäjälle katastrofaaliseksi.⁴⁶

34. Maistre (1885b) 530–531.

35. Maistre (1885b) 113–114.

36. Maistre (1885b) passim.

37. Maistre (1885b) 158–159; <Maistre, Joseph de: Joseph de Maistre et Blacas, leur correspondance inédite et l'histoire de leur amitié, 1804–1820. Introduction, notes et commentaires par Ernest Daudet. Plon-Nourrit et Cie, Paris 1908.[elektroninen tietokanta Gallica]> s. 96.

38. Maistre (1923) 188.

39. Maistre (1885b) 129.

40. Ibid.

41. Maistre (1908) 81.

42. Maistre (1923) 188.

43. Maistre (1908) 86.

44. *”En ce temps-là, malheurs aux pères! Cependant, mon cher ami, ou avec cela, ou sur cela! Dieu me préserve de vous donner des conseils lâches! Je n’ai pas sur le cœur le poids que j’y sentais lorsque vous tiriez sur les Suédois: aujourd’hui, vous faites une guerre juste et presque sainte. Vous combattez pour tout ce qu’il y a de plus sacré parmi les hommes, on peut dire même pour la société civile.”* Joseph de Maistre (1886), *Oeuvres complètes. Tome douzième, correspondance IV, 1811–1814*, Vitte et Perrussel, Lyon, 156.

45. Maistre (1885b) 176. – Todettakoon, että de Maistren tuhtumus Puolan osakseen saamasta kohtelusta on puhtaasti periaatteellista ja yleisluontoista; hän ei ollut mikään Puolan ystävä, pikemminkin päinvastoin. Tämä antipatia ilmenee monin paikoin de Maistren tuotannossa, mutta ehkä selvimmin tässä: ”Puolan olemassaolo ei viimeisen sadan vuoden aikana ole hyödyttänyt Eurooppaa vähääkään. Jos Puolan jaot olivatkin moraalin näkökulmasta skandaali, oli [itsenäisen] Puolan hallinto sitä järjen näkökulmasta, ja tämän valtakunnan häviö on onneksi sekä puolalaisille itselleen että muulle Euroopalle [– –].” (*La Pologne n’a pas existé une minute, depuis cent ans, au profit de l’Europe. Si la partage de ce pays fut le scandale de la morale, son gouvernement étoit aussi celui de la raison, et sa destruction ne peut que tourner à l’avantage des Polonais et de l’Europe* [– –].) Joseph de Maistre (1881) *Plan d’un nouvel équilibre en Europe (Antidote au congrès de Rastadt)*, Cattier, Tours, 83–84.

46. Maistre (1885b) 176.

Puolan jaot olivat ”hirveä oppitunti” (*terrible leçon*), josta ei ollut opittu mitään; ken tätä epäilee, katsokoon Suomea.⁴⁷ Näin de Maistre de Rossille syyskuussa 1809, siis juuri Haminan rauhanneuvottelujen aikoihin.

Haminan rauha

Syksyllä 1809 de Maistre kirjoittaa Pietarista de Rossille kirjeitä, joissa hän kommentoi myös Haminan rauhaa. Tässäkin hänen pääasiallisin tietolähteensä näyttää olleen Stedingk, joka toimi Haminassa Ruotsin valtuuskunnan johtajana. Tämä tosiasia saattaa aiheuttaa sen, että de Maistren tulkinnat tapahtumista ovat vahvan ruotsalaisittain värittäneitä; tietyksi hän tunsi periaatteellistakin myötätuntoa moraalittoman suurvalta-politiikan jalkoihin joutunutta Ruotsia kohtaan.

Syyskuussa päivätyssä kirjeessään de Rossille de Maistre kertoo ensi kuulumi- siaan Haminan rauhasta. Rauhanehdot ovat Ruotsille ”äärimmäisen kovat” (*extrêmement dures*):

Suomi on luovutettu kokonaisuudessaan aina Tornionjokea myöten. Samoin on luovutettu Ahvenanmaan saaret, ja venäläisille on jouduttu antamaan lupa niiden linnoittamiseen. *Näin on taas yksi kansakunta pyyhkäisty maan pinnalta* [kurs. M.K.]⁴⁸

Tutkimukseen vakiintuneen käsityksen mukaan Ruotsi ei luovuttanut Venäjälle ”Suomea”, koska mitään sen nimistä yksikköä ei ainakaan *poliittisessa* mielessä ollut olemassa, vaan ainoastaan joukon itäisiä läännejään.⁴⁹ Sen sijaan Suomi-niminen maantieteellinen ja folkloristinen kokonaisuus toki tunnettiin, ja sellaisena de Maistrekin tietysti ”Suomen” ymmärtää.

De Maistre ei siis nähnyt näissä tapahtumissa uuden kansakunnan syntyä vaan erään vanhan kansakunnan tuhon, ja tuo ”maan pinnalta pyyhkäisty” kansakunta oli tietenkin Ruotsi. Täten tulee ymmärrettäväksi Suomen anastuksen rinnastaminen Puolan jakoihin. Olisi houkuttelevaa ajatella de Maistren tulkitsevan Suomen itsessään

niin merkittäväksi osaksi historiallista Ruotsin kuningaskuntaa, että sen vaihdettua omistajaa valtakunta oli käytännössä pyyhitty maan pinnalta. Todennäköisempänä pidän kuitenkin sitä, että de Maistre näki Suomessa yksinkertaisesti valtavan maa-alueen ja arveli, ettei mikään valtakunta voi selvitä niin suuresta leikkauksesta hengissä. Manner-Suomeen verrattuna pienen mutta strategisesti sitäkin merkittävämmän Ahvenanmaan menetys oli viimeinen naula Ruotsin arkkuun.

Nykynäkökulmasta Ruotsi ei tietenkään pyyhkiytynyt maan pinnalta vaan muuttui uudeksi, sekä maantieteellisesti että etnisesti yhdenmukaisemmaksi Pien-Ruotsiksi, käyttäkseni Matti Klingen aikoinaan lanseeraamaa osuvaa ilmausta. Valtakunnan itäpuoliskon menetys yli 600-vuotisen yhteiselön jälkeen saattoi toki olla monelle aikalaiselle traumaattinen kokemus Pohjanlahden molemmin puolin. Mutta harva ruotsalainen lienee ymmärtänyt menetyksen yhtä dramaattisesti kuin de Maistre. Luultavimmin hän näkee tässä prosessissa vain yhden erityistapauksen yleisestä 1800-luvun alkupuolen suuntauksesta; se, mikä häntä siis viimekädessä kauhistuttaa, on vanhan legitimistisen ja dynastisen valtioajatuksen tuho ja uuden kansallisvaltioidean nousu sen tilalle. De Maistren näkökulmasta tämä oli täysin rikollista, ei vähiten siksi että nämä ideat nojaavat ajatukseen kansansuvereniteetista.

Se valtiomuodostelma, jota joskus on (ahtaan kansainvälisoikeudellisessa mielessä erheellisesti, mutta vähemmän legalistisesta näkökulmasta mielestäni perustellusti) kutsuttu ”Ruotsi-Suomeksi”, tietysti lakkasi *de facto* olemasta Haminan rauhassa. Jos de Maistre ylipäätään tunsi ”Ruotsi-Suomen” historiaa kovin yksityiskohtaisesti (mitä kyllä on lupa epäillä), hän on ollut selvillä siitä, että tämä valtakunta oli syntynyt aikojen hämärissä ja vakiintunut vuosisatojen saatossa *organisen* kehityksen tuloksena, ja näin sillä oli hänen silmissään vahva legitimitetti. Lisäksi on tärkeätä ymmärtää, että Haminan rauhassa manalle mennyt ”Ruotsi-Suomi” muistutti muutettavat muuttaen monessa suhteessa de Maistren omaa isänmaa-

ta Piemonte-Sardiniaa paitsi historiallisilta vaiheiltaan myös akuutin kohtalonsa osalta. Tämäkin saattaa osaltaan selittää sitä kiukukua ja jopa tuskaa, joka välittyi de Maistren kommentteista.

Ruotsin onnettomuus liittyi de Maistrella siis erottamattomasti tuon vallankumousten aikakauden yleiseen valtapoliittiseen myllerrykseen ja myös ajan yleiseen moraalittomuuteen. Viimeksi mainitussa suhteessa de Maistrea kiinnostaa erityisesti Ruotsissa tapahtunut, hänen omasta legitimitisistä näkökulmastaan täysin laiton vallanvaihto, itse asiassa vallankaappaus, jossa kuningas Kustaa IV Adolf menetti kruununsa. De Maistren kollega ja ystävä Stedingk oli vanha kustavilainen, jonka asema oli vallanvaihdoksen jälkeen käynyt varsin tukalaksi. Silti hän oli johtanut Haminan ruotsalaisvaltuuskuntaa de Maistren mielestä niin ansiokkaasti kuin keneltäkään voi vastaavissa olosuhteissa odottaa:

Hyvin huonokuntoinen ja sairas vapaaherra Stedingk on allekirjoittanut tämän sopimuksen yhdessä erään toisen, vallankaappajiin kuuluvan, ruotsalaisen kanssa. [– –] Stedingk on saanut yleisesti osakseen syytöksiä liiasta taipuvaisuudesta, mutta näinä vallankumousten aikoina on helppoa rannalla istuen huudella neuvoja myrskyn kourissa kamppailevalle purjehtijalle.⁵⁰

De Maistren mainitsema ”toinen ruotsalainen” on epäilemättä kenraalimajuri Skjöldebrand, joka oli kuulunut vallankaappauksen sisäpiiriin ja jonka uusi hallinto oli lähettänyt Haminaan lähinnä valvomaan Stedingkiä, johon ei kustavilaisena luotettu.⁵¹ Ketkä Stedingkiä ovat arvostelleet liiallisesta pehmydestä neuvotteluista? Pietarin korkeimpiin piireihin kuuluvat Stedinginkin *venäläiset* ystävät.⁵² Kyseessä ovat tietysti ne keisarikunnan senhetkisen ranskalaissuuntauksen vastustajat, joita koko sota oli inhottanut ja joiden myötätunto oli ollut vihollismaa Ruotsin puolella.

Stedingkin saaman epäoikeudenmukaisen kritiikin vastapainona de Maistre mainitsee Haminan venäläisen osapuolen pääneuvottelijan, ulkoministeri kreivi Rumjant-

sevin saaman loistavan vastaanoton tämän palattua seurueineen Pietariin; kunnianosoituksia ja uusia arvonimiä jaeltiin venäläisen avokätisesti.⁵³

Rumjantseviin liittyen de Maistrella on kerrottavana hieman erikoinen, juorun oloinen anekdootti Haminan rauhanneuvotteluista. Rumjantsevin lähipiiriin oli de Maistren mukaan onnistunut pääsemään hänen oma maanmiehensä, eräs torinolaissyntyinen herra Borelli. Tällä seikkailijalla oli laajat tiedot mm. kansainvälisestä oikeudesta, ”ja niin surkeasti ovat asiat tässä maassa, että hänen apuunsa turvaututtiin salaa Haminan sopimuksen valmistelussa” (*et telle est la pénurie de ce pays, qu'on s'est servi secrètement de lui pour la rédaction du traité de Fridericssham*). Borelli olisi myös hyötynyt sopimuksesta henkilökohtaisesti, ilmeisesti taloudellisessa mielessä. De Maistre korostaa saaneensa tiedot ”kautta rantain” (*obliquement*) mutta pitävänsä niitä silti varmoina.⁵⁴

De Maistre kertoo myös Stedingkin paluusta Pietariin ja sekä miesten ”hyvin murheellista” (*bien triste*) tapaamista. Stedingkin ja de Maistren murheen syynä ei ole Ruotsin menettämä Suomi. Tärkeysjärjestyksessä de Maistren asialistalla rauhanneuvottelujen ohi menee kuningas Kustaa IV Adolfin vallasta syökseminen aikaisemmin saman vuoden keväällä.⁵⁵ Kustaa Aadolfin persoona kiinnosti de Maistrea ja herätti

47. Maistre (1885b) 305.

48. ”La Finlande est cédée entièrement jusqu'à Torneo exclusivement. De plus les îles d'Aland sont cédées avec liberté de les fortifier. Voilà encore une nation chassée du globe [– –].” Maistre (1885b) 301.

49. Osmo Jussila (2004), *Suomen suuriruhtinaskunta, 1809–1917*, Juva, 47.

50. ”Le baron Stedingk [sic], très affaibli, très malade et se traînant à peine, a signé ce traité avec un autre Suédois du parti de la révolution. [– –] On le blâme assez généralement d'avoir cédé; mais dans les moments de révolutions, il est aisé aux gens qui sont assis sur le bord de la mer de blâmer le manœuvre des navigateurs qui combattent les vents et les flots.” Maistre (1885b) 301.

51. Hårdstedt 374.

52. Maistre (1885b) 335.

53. Maistre (1885b) 301–302.

54. Albert Blanc (1858), *Joseph de Maistre, mémoires politiques et correspondance diplomatique*, Paris, 339.

55. Maistre (1885b) 306.

hänessä syvää myötätuntoa. Tätä aihetta käsittelen tarkemmin tuonnempana.

Toki de Maistre ja Stedingk puhuivat myös Haminasta. De Maistre tarkastelee Suomen omistajanvaihdosta vaihteeksi kansainvälisen suurvaltapolitiikan näkökulmasta. Hän pitää varmana, että Napoleon on omista syistään tahtonut rauhaa, ”ei siksi, että Suomen valloitus olisi häntä suuremmin järkyttänyt” (*non que cette conquête de la Finlande ne l'ait beaucoup choqué*), vaan koska hänellä on tarve juuri nyt hillitä Venäjän laajenemista; de Maistre uskoo myös, että Napoleon aikoo periä Venäjältä vielä kalliin hinnan sen uudesta valloituksesta.⁵⁶

Mitä itse Venäjän tuoreeseen provinssiin tulee, de Maistre kertoo seuraavaa:

[Ruotsin ja Venäjän] raja kulkee Torniojokea pitkin [– –] siten, että itse Tornion kaupunki jää venäläisille. Keisari on saanut [Haminan rauhassa] itselleen kymmenentuhatta neliöpeninkulmaa maata, neljätuhatta saarta, luotoa, luonnonsatamaa tai lahdenpoukamaa, sekä miljoona alamaista. Ahvenanmaan saariston päätyminen keisarille on yhtä merkittävää hänelle kuin se on kuolettavaa Ruotsille. [– –] Huomatkaapa muuten, kuinka suuresti [Pietari] hyötty tästä valloituksesta, jolta ei puutu muuta kuin laillisuutta.⁵⁷

De Maistren kuvauksessa pistää silmään Suomen tietty luonnonmaantieteellinen ”villiys”. Samoin korostuvat geopolittiset ja strategiset näkökohdat. Kuten useimmat aikalaistarkkailijat, de Maistrekin näkee Ahvenanmaan menetyksen Ruotsin kannalta erityisen tuhoisana. Valtapolitiisessa mielessä Venäjän voi sanoa hyötynneen tästä alueliitoksesta, mutta valtauksen pitkän aikavälin hyöty on kyseenalainen. Moraaliset kysymykset ovat de Maistrella erityisen vahvasti esillä hänen pohtiessaan Ruotsissa tapahtunutta hallitsijasuvun vaihdosta.

Vaasa-suvun loppu lopullinen sinetti

Nykysuomalaisten käsityksissä yhteinen historia Ruotsin kanssa on mitä suurimmassa

määrin Vaasa-suvun kuninkaiden historiaa. Autonomisen suuriruhtinaskunnan synnyn myötä Suomi käänsi historiassaan kokonaan uuden lehden. Mutta miltei yhtä dramaattisesti muuttui tilanne Pohjanlahden länsirannalla. Ruotsi sai uuden ja itse asiassa historiansa ensimmäisen todellisen perustuslain (vuoden 1772 hallitusmuoto ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja eivät termin modernissa merkityksessä sellaisia olleet). Lisäksi Ruotsi sai uuden hallitsijasuvun. Bernadottein nousu valtaistuimelle merkitsi kuningaskunnalle lopullisia jäähyväisiä suurvaltahaaveille ja modernin Pien-Ruotsin syntyä. Myös de Maistre näkyy ymmärtäneen, että jotakin ratkaisevaa oli tapahtunut, kun Ruotsin hallitsijasuku vaihtui.

Kansakuntien silpominen ja vieraiden maiden anastaminen samastuvat de Maistrellä usurpaatioon eli suvereenin hallitsijan laittomaan viraltapanoon. Ruotsin valtapolitiikassa kärsimä tuore onnettomuus, siis Suomen menetys, limittyy de Maistren tulokinnassa Kustaa IV Adolfin vallasta syöksemiseen tavalla, josta on vaikea sanoa, kumpi oli syy ja kumpi seuraus.

Kustaa Adolfin suosio ei liene koskaan ollut Ruotsissa kovin suuri. Aivan erityisesti häntä arvosteltiin edesvastuuttoman huonosta ulkopolitiikan hoidosta. Katastrofaalinen Suomen sota tuhosi hänen mahdollisuutensa lopullisesti varsinkin sotilasarkokratian silmissä. Vallankaappaus alkoi 13. maaliskuuta 1809 kuninkaan pidätyksellä. Kustaa Adolf itse alistui tapahtuneeseen ja ilmoitti vallasta luopumisestaan saman kuun 29. päivänä.⁵⁸ Bernadotte ei kuitenkaan suoraan seurannut Kustaa IV Aadolfia Ruotsin valtaistuimelle, vaan kuningaskunnassa vallitsi ainakin kesään 1810 saakka varsin sekava tilanne, jonka voi jälkikäteen nähdä interregnumina. Aivan heti Kustaa Adolfin kruunusta luopumisen jälkeen näytti siltä, että Vaasojen tarina Ruotsin valtaistuimella jatkuisi.

De Maistre luonnollisesti kuuli vallanvaihdoksesta jo pian sen tapahduttua, mutta ensikäden tietoja tapahtumista hän sai vasta Stedingkiltä tämän syksyllä palattua Pietariin. Stedingk on informoinut de Maistrea mm. kuningasta kohtaan tunnetus-

ta suuresta tyytymättömyydestä. Salaliitto hänen vallasta syöksemisekseen oli kaikkea muuta kuin salainen. Jopa kuninkaalle tunnetusti uskollinen Stedingk oli saanut kuulla hankkeesta. Tämä oli myös hyvissä ajoin varoittanut hallitsijaa, joka ei kuitenkaan halunnut ottaa uskoakseen vaan päinvastoin syytti jokseenkin vainoharhaisesti Stedingkiä itseään juonittelusta.⁵⁹ Kustaa Adolfin mielenterveys puhutti jo aikalaisia, ja myös de Maistre pohdiskelee tätä asiaa.

De Maistre mainitsee kuninkaan hysteerisen kiinnittymisen seremonioihin ja muotoihin. Esiin nousee myös hänen raamattuharrastuksensa ja erityisesti ilmeisen epäterve kiinnostus Ilmestyskirjaan: ”Hän oli tunnistavinaan Bonaparten [Ilmestyskirjan] lehdiltä, samoin kuin sen, että hänet, Ruotsin kuningas, oli ennalta määrätty [Napoleonin] kukistajaksi” (*Il a cru y voir que Buonaparte est évidemment désigné dans ce livre, et que lui (Roi de Suède) était destiné à l'arrêter*).⁶⁰

Vallankaappajien mukaan juuri nämä kuninkaan messianistiset harhakuvitelmat ja pakkomielteinen viha Napoleonin kohtaan olivat johtaneet Ruotsin tuhon tielle ja siten oikeuttaneet kaappauksen. De Maistren näkökulmasta ainakaan kuninkaan Napoleonivihassa ei itsessään ole mitään tuomittavaa. Silti on helppo nähdä, että hänkin epäilee kuninkaan mielenterveyttä. Jokseenkin suoraan de Maistre sanoo Kustaa Adolfin mielisairaaksi vuoden 1810 toukokuussa de Rossille osoitetussa kirjeessä, jossa hän mm. kommentoi entisen monarkin murheellista harhailua ympäri Eurooppaa.⁶¹

Kaikesta huolimatta de Maistre tuntee myötätuntoa tätä ”omalla tavallaan esikuvallista kristittyä” (*un excellent chrétien, à sa manière*) kohtaan.⁶² Hänelle on myös itsestään selvää, että syöksemällä laillisen hallitsijansa vallasta ruotsalaiset syyllistyivät raskaaseen rikokseen. De Maistre olisi josain määrin valmis hyväksymään ne kaappajien argumentit, joiden mukaan kuningas oli omalla käytöksellään tehnyt tämän toimenpiteen yleisen edun kannalta välttämättömäksi. Sen sijaan hänelle on täysin anteeksiantamatonta se, että samalla syös-

tiin vallasta koko hänen sukulinjansa.⁶³ Ainakin osa kaappaajistahan pyrki alusta saakka estämään kruunun periytyminen kuninkaan alaikäiselle Gustav-pojalle.

Hetken aikaa näytti siltä, että kruunu siirtyisi herttua Karlille, joka toimi aluksi regenttinä ja oli Vaasoja hänkin. Pian kuitenkin kruunu päätyi Tanskan Kristian Augustille, jonka oli tarkoitus ottaa hallitsijanimukseen Karl August. Hän tuli Ruotsiin tammikuussa 1810 mutta kuoli äkillisesti jo 28. toukokuuta. Nopeasti liikkeelle lähteneistä murhahuuista huolimatta kyseessä oli ilmeisesti halvauskohtaus.⁶⁴

Vaikka Karl Augustin hallituskausi ei kunnolla ehtinyt alkaakaan, hän ehti aiheuttaa huolta de Maistrelle. Huhtikuun lopulla tämä kirjoitti de Rossille uutisista, jotka koskivat Karl Augustin ja erään Napoleonin sukulaistytön avioliittoaikeita. De Maistrelle tämä oli merkki siitä, että Ruotsi oli liukumassa Napoleonin vasalliksi.

Mutta huolestutti tämä avioliitto venäläisiäkin, sillä de Maistren mukaan ”ei tarvinnut epäillä sitä, että avioliittosopimuksessa oli salainen lisäartikla, jossa oli sovittu Suomen palauttamisesta voimakeinoin takaisin Ruotsin yhteyteen” (*qui peut douter que la restitution forcée de la Finlande n'ait été le sujet d'un article secret du contrat de mariage?*).⁶⁵ Tiedämme, että vain hieman myöhemmin monilla ruotsalaisilla oli Bernadotten suhteen revansistisia odotuksia, mutta he joutuivat nopeasti pettymään. Tässä de Maistre ei kuitenkaan puhu ruotsalaisten toiveista vaan venäläisten peloista; nämä

56. Maistre (1885b) 308.

57. ”C'est la rivière de Tornéo qui sert de limite aux deux puissances [–], de manière que la ville même reste aux Russes. L'empereur acquiert par ce dernier traité dix milles lieues de carrées de pays, quatre mille îles, îlots, ports ou criques, et un million de sujets. L'acquisition des îles d'Aland est aussi importante pour lui que mortifiante pour la Suède. [–] Voyez d'ailleurs combien la capitale gagne par cette conquête, à laquelle il ne manque que la légitimité.” Ibid.

58. Hårdstedt 288–292.

59. Maistre (1885b) 309.

60. Maistre (1885b) 307.

61. Blanc 354–356.

62. Blanc 357.

63. Blanc 342.

64. Hårdstedt 387–388.

65. Blanc 350.

eivät näytä olleen lainkaan varmoja uuden valloituksensa pysyvyydestä.

Vain vähän aikaa yllä siteeratun kirjeen jälkeen de Maistre joutuikin jo kommentoimaan kotimaahansa Karl Augustin kuoliinutista. ”Taas tyhjä valtaistuini Ruotsissa ja maassa mitä kriittisin tilanne” (*Voilà encore un trône vacant et la Suède jetée dans une situation des plus critiques*). Tällainen epävakaus on de Maistrelle varma merkki siitä, että Ruotsista puuttuu legitiimi valta. Vaasat olivat Ruotsin laillinen hallitsijasuku ja ”heidän lorunsa oli lopussa” (*c’en est fait des Wasa*).⁶⁶ De Maistren ajattelussa tämä merkitsi sitä, että itse Ruotsin loru oli lopussa. Se mitä tapahtui seuraavaksi, näytti vahvistavan nämä aavistukset: Ruotsin valtaistuimen perijäksi kutsuttiin Ponte Corvon herttua eli Jean-Baptiste Bernadotte, eräs Napoleonin maineikkaimmista marsalkoista.

Tämänkin ”hämmästyttävän” (*étonnante*) uutisen de Maistre kuuli välittömästi ystävältään Stedingkiltä ja kertoi sen saman tien 20.8. (2.9.) päivätyssä kirjeessään Sardiniaan. Se, mikä de Maistren tulkinnassa tapahtumien kulusta kiinnittää erityistä huomiota, on tapa jolla hän korostaa armeijan roolia kaikissa Ruotsin viimeaikaisissa vallanvaihdoksissa. Jo Kustaa III oli turvautunut armeijaan järjestellessään kuningaskuntansa asioita mieleisekseen, armeija oli syössyt vallasta hänen poikansa ja armeija näytteli ratkaisevaa roolia myös Bernadotten, vierasmaalaisen ammattisotilaan valtaannousussa.⁶⁷

Ruotsin tapahtumat ovat vain yksi esimerkki koko Eurooppaa jäytävästä taudista. Vanhat kristilliset monarkiat tekevät kaikkialla kuolemaa. Niiden tilalle on nousemassa caesareiden, sotaherrojen ja kondottieerien valta, tyly sotilasdiktatuuri ”joka on tehnyt lopun kaikista [valtaansa tasapainottavista] moraalisisista pidäkkeistä” (*le pouvoir militaire, débarrassé de tout contre-poids moral*).⁶⁸ Napoleonin voitto alkoi siis näyttää täydelliseltä. Hänhän oli jaellut valloittamansa Euroopan maita läänityksiksi sukulaisilleen ja kenraaleilleen, ja nyt oli Ruotsikin päätyntä hänen vasallikseen.

Bernadotte tuotti kuitenkin de Maistrelle, eikä vain hänelle, melkoisen yllätyksen. Kirjeessään kuningas Victor-Emmanuelille 2.(14.) helmikuuta 1812 de Maistre panee ihmetellen merkille (vielä kruunaamattoman) Bernadotten johtaman Ruotsin ja Venäjän lähentymisen.⁶⁹ Tosin keisarin ja Ruotsin kruununperijän henkilökohtainen tapaaminen Turussa pari kuukautta myöhemmin näyttää menneen de Maistren ohi, ainakaan hän ei mainitse sitä suoraan. Turussahan Bernadotte käytännössä sanoutui irti entisestä herrastaan ja tunnusti varaukselta Suomen omistajanvaihdoksen turvaten näin Venäjälle sen uuden luoteisrajan sodassa, jonka syttymisestä kenelläkään ei enää ollut epäilystä. De Maistre on kaikesta huolimatta selvillä Aleksanterin ja Bernadotten lähentymisen seurauksista, mm. siitä, että Ruotsi tulee ennemmin tai myöhemmin hakemaan korvausta menettämästään Suomesta Norjan suunnalta.⁷⁰ Norja annettiin lopullisesti Ruotsille vasta Wienin kongressissa, mutta ilmeisesti tästäkin asiasta liikkui huhuja tai ainakin arvailuja diplomaattipiireissä jo varhaisessa vaiheessa.

Bernadotten johtamasta Ruotsista ei siis sittenkään tullut Napoleonin vasallia. Mutta jotenkin de Maistren näyttää olevan mahdollonta uskoa Ruotsilla olevan tulevaisuutta valtakunnan tultua alueellisesti silvotuksi ja sen menetettyä myös laillisen dynastian. De Maistre ei pidä ”vähääkään todennäköisenä, että tämä henkilö [Bernadotte] onnistuisi perustamaan Ruotsiin uuden hallitsijasuvun” (*il n’est nullement probable que ce personnage commence une race royale en Suède*).⁷¹ De Maistre teki toisinaan yllättävän tarkkanäköisiä ennustuksia, mutta joskus hänkin ampui pahasti ohi maalin.

Kreivin Suomi

Konservatiivinen Joseph de Maistre näki Suomen sodassa ja Haminan rauhassa ennen muuta kansainvälispoliittisen rikoksen, joka sellaisena oli tuon vallankumouksellisen aikakauden moraalittomuuden malliesimerkki. On syytä olettaa, ettei de Maistre ollut näine mielipiteineen yksin. Pietarin

diplomaattipiirit samoin kuin kaupungin kanta-asukkaatkin olivat jakaantuneet ranskalaismielisiin liberaaleihin ja konservatiivisempiin Euroopan vanhan järjestyksen kannattajiin. De Maistren näkemyksillä on uskoakseni tiettyä yleispätevyyttä jälkimmäisen ryhmän tunteiden tulkkina. Esimerkiksi kuuluisa venäläinen historioitsija Nikolai Mihailovitš Karamzin kuvasi Suomen valloitusta sanankääntein, jotka olisivat voineet olla de Maistren kynästä, ja tämän lailla näki tuon operaation paitsi ranskalaisten inspiroimana myös näiden ”sorto- ja ryöstömenettelyn jäljittelynä”.⁷²

Näissä kirjeissä Suomen tapahtumat ovat mielestäni yllättävänkin hyvin edustettuina. Olen tähän suppeaan esitykseeni ottanut mukaan vain osan huomioista, sillä toistoja ja trivialiteetteja on paljon. Mielestäni oleellisinta de Maistren tulkinnassa on se, että hän näki sodassa ennen kaikkea Ruotsin kuningaskunnan tuhon, ei suinkaan uuden valtion tai kansakunnan syntyä.

Vaikka de Maistre siis puhuu suhteellisen paljon Suomesta, ratkaisevaa on se mistä hän vaikenee, ts. se mistä hän ei tiedä mitään tai jos tietääkin ei pidä mainitsemisen arvoisena. Tällaisia seikkoja ovat ainakin Porvoon valtiopäivien saama olematon huomio ja täydellinen vaikeneminen ns. Vanhan Suomen liittämistä suuriruhtinaskuntaan 1811. Viimeksi mainittu episodi toi Suomen rajan aivan Venäjän pääkaupungin ja de Maistren oman asemapaikan tuntuun. Tapahtuma olisi ollut mitä merkittävin, jos Suomi todella olisi ymmärretty erilliseksi valtioksi, vaikkapa vain autonomiseksi. Mutta jostakin syystä tämä alueliitos ei näytä herättäneen mainittavaa huomiota Pietarissa, ei ainakaan kaupungin diplomaattipiireissä.

Entä Pietarissa ja muualla Venäjällä näihin aikoihin liikkuneet suomalaiset? Sprengtportenin de Maistre mainitsee lyhyesti ja luonnehtii häntä ykskantaan ruotsalaiseksi petturiksi. Sprengtportenin huono maine muuallakin kuin Ruotsissa on tunnettu asia, joten tässä suhteessa de Maistren kommenttia voi pitää odotettuna.

Toinen suomalainen joka muutamaan otteeseen vilahtaa de Maistren kirjeenvai-

dossa on Gustaf Mauritz Armfelt; hänet de Maistre näyttää ainakin kerran myös henkilökohtaisesti tavanneen.⁷³ Pohjolan Alkibiaden nousu keisari Aleksanterin lähipiiriin todetaan. Mutta de Maistrelle Armfeltin rooli näyttyy puhtaasti yleisvaltakunnallisena eikä hän näytä olevan tietoinen tämän asemasta Suomen (väitetyn) hallinnollisen erikoisaseman taustalla. Itse asiassa ainoa seikka, joka de Maistren kirjeissä yhdistää Armfeltin Suomeen, ovat tämän suomalaiset maaomistukset; ne de Maistre mainitsee valottaakseen lukijalleen tämän ruotsalaisen aristokraatin keisarin palvelukseen siirtymisen syitä.⁷⁴ De Maistrelle Armfelt on siis vain eräs niistä lukuisista kosmopoliittisista aatelismiehistä, joita näihin aikoihin riitti Venäjällä.

Jo valmiiksi länsimaiset traditiot omaava Suomi Venäjän perustuslaillisten uudistus suunnitelmien koekenttänä ellei peräti suunnannäyttäjänä on pitkään ollut suosittu teema suomalaisessa kirjallisuudessa. Valta-kunnansihteeri Mihail Mihailovitš Speranskin nimi mainitaan usein tässä yhteydessä. Myös de Maistre puhuu paljon ja erittäin kriittiseen sävyyn tästä asemaltaan lähinnä nykyistä sisäministeriä vastaavasta liberaalista virkamiehestä ja hänen kunnianhimoisista uudistussuunnitelmistaan⁷⁵ mutta ei

66. Blanc 354–356.

67. Maistre (1885b) 473.

68. Maistre (1885b) 475.

69. Maistre (1886) 82–84.

70. Maistre (1886) 84.

71. Ibid.

72. J. R. Danielson-Kalmari (1920) *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nneellä ja 19. vuosisadalla. Aleksanteri I:n aika. Ensimmäinen osa. Suomi omintakeisen valtioelämän alkujaksossa vv. 1809–1811*, Porvoo, 502–504.

73. Maistre (1886) 107.

74. Maistre (1886) 27–28.

75. Maistre (1885b) 236–237, 384–386; Maistre (1886) 101–106, 114–115. – Speranski askarrutti de Maistrea siinä määrin, että eräs hänen keskeisimmistä teoksistaan on tosiasiaa syntynyt vastauksena tämän keisarin luottomiehen kaavailemaan radikaaliin perustuslakiuudistukseen vuoden 1810 paikkeilla. Ko. teos eli *Essai sur le Principe générateur des Constitutions Politiques* on kirjoitettu Pietarissa keväällä 1809 eli juuri Speranskin tähden ollessa korkeimmillaan. Speranskia tai hänen uudistussuunnitelmiaan ei eksplisiittisesti tässä kirjassa mainita, mutta kirjoitusajankohdan lisäksi kirjan sisältö puhuu vahvasti sen olettamuksen puolesta, että kyseessä on nimenomaan Speranskin vas-

näytä olevan tietoinen niiden vähäisistäkin yhtymäkohdista Suomeen; ylipäättään de Maistre ei kiinnitä Suomen hallintojärjestelmän erikoisuuteen mitään huomiota. Myös Suomen väitetty erikoisasema keisarikunnan voittomaiden joukossa loistaa poissaolollaan.

De Maistren tietämättömyydestä ei tietenkään voi vetää Suomen *todellista* asemaa koskevia johtopäätöksiä. En tässä esityksessä olekaan halunnut suoraan ottaa kantaa esimerkiksi sellaisiin ensimmäisen asteen todellisuutta sivuaviin kysymyksiin kuin milloin Suomen valtio varsinaisesti syntyi tai mikä oli Porvoon säätykokouksen pe-

rimmäinen luonne tai mitä tarkoittivat Aleksanterin hallitsijanvakuutuksessa mainitut ”Suomen perustuslait”. Mikä lieneekin oikea vastaus näihin kysymyksiin, näyttää selvältä, että useimpia ulkopuolisia aikalaisia ne eivät kiinnostaneet hiukkaakaan. ■

tainen hyökkäys. Tällä kannalla on myös ranskalainen de Maistre -tutkija Jean-Louis Darcel. Jean-Louis Darcel (2004) ”Joseph de Maistre, mentor de la Russie”. Artikkelit aikakauskirjassa *Révue des Études Maistriennes n° 14, Joseph de Maistre: Acteur et penseur politique. Varia*. Centre d'études franco-italiennes, Université de Turin et de Savoie, Honoré Champion Éditeur, Paris, 158–159.